TRANSCRIPTIE

VAN HET

DAGBOEK DER VORSTEN VAN GOWA EN TELLO

met vertaling en aantekeningen

DOOR

A. L I G T V O E T.

INLEIDING.

Meer dan thans was het vroeger de gewoonte der vorsten van Celebes om een soort van dagboek aan te houden of te doen aanhouden, waarin de voornaamste gebeurtenissen, die hun ter oore kwamen, maar vooral hun eigen lotgevallen en die van hun bloedverwanten met korte woorden werden opgeteekend.

Deze dagboeken of lântará-bilang's, zooals de Makassaren ze noemen, bevatten veel voor de geschiedenis belangrijke bijzonderheden; maar zij zijn er verscholen onder zaken, die voor ons van weinig of geen belang zijn. Om die reden worden dan ook van dit dagboek der vorsten van Gowa en Tello niet de geheele transcriptie en vertaling, maar slechts uittreksels daaruit hierbij aangeboden. De transcriptie is echter om der wille van de taal iets minder verkort dan de vertaling.

Het dagboek loopt tot het einde van 1751.

Het werd in der tijd door den in 1845 overleden koning van Tello La-Odang-rijoe Karaëng-Katangka Toewammenang ri-Soewangga, die lezen noch schrijven kon, in bewaring gegeven aan zijn vertrouweling, den in de kampong Malajoe te Makassar woonachtigen inlander Goeroe Djaka, die het ook na het overlijden van genoemden vorst behield, en mij in de gelegenheid stelde, er een afschrift van te doen vervaardigen. Sedert het overlijden van Goeroe Djaka, dat in 1874 of daaromtrent voorviel, bevindt het zich waarschijnlijk in handen van den koning van Gowa.

De kapitein der Maleiers te Makassar bezit er ook een afschrift van, dat waarschijnlijk reeds in de vorige eeuw vervaardigd is, en zeer nauwkeurig is op de jaartallen na; daar de afschrijver soms gemeend heeft, dat een nieuw jaar begon, waar slechts een feit te laag geplaatst was.

Intusschen is ook het exemplaar van Goeroe Djaka blijkbaar voor het grootste gedeelte uit een ouder handschrift getrokken, en is het dus het oorspronkelijk dagboek niet, zooals het dag aan dag of althans van tijd tot tijd werd bijgehouden; want anders zouden de vorsten er bij de vermelding van hetgeen er gedurende hun leven met hen voorgevallen is, de bijnamen niet kunnen dragen, die zij eerst na hun dood ontvangen hebben, en andere personen er niet kunnen voorkomen onder Karaëngstitels, die zij eerst op lateren leeftijd bekwamen.

Na Toewammenang-ri-Djawaïja, die in 1729 overleed, wordt er echter slechts op twee plaatsen van vorsten gesproken met de namen, die zij na hun dood ontvingen, namelijk bij 13 Februarij 1740 en 9 November 1745, waar staat: Nani-soenná karâenga Toewammenang-ri-Gowa, d. i.: „Koning Toewammenang-ri-Gowa wordt besneden”, en Nanisoenná karâenga Toewammenang-ri-kalábiranna, d. i.: „Koning Toewammenang-ri-kalábiranna wordt besneden”; en daar beiden op het tijdstip hunner besnijdenis reeds den troon beklommen hadden, kan zeer wel op beide plaatsen aanvankelijk slechts gestaan hebben: Nanisoenná karâenga, d. i.: „de koning wordt besneden”, en eerst later er bij geschreven zijn Toewammenang-ri-Gowa en Toewammenang-ri-kalábiranna. Het schijnt dus, dat het eerste gedeelte van het handschrift van Goeroe Djaka in of omtrent 1730 vervaardigd is, en dat het gedeelte na dat jaar een oorspronkelijk dagboek is.

Van 1713 tot Augustus 1731 komt Mappaingá Cafijoe-dien Karaëng-Lempangang, die later koning van Tello werd, er voortdurend in den eersten persoon in voor. Zoo leest men bijv. bij 18 December 1714: „De Lempangangers worden onder mij gesteld,” en bij 3 November 1725: „Ik trouw met Amirah;” terwijl een aantal personen betiteld worden met: mijn moeder, mijn grootvader, mijn oom, enz.

Het eerste gedeelte van het handschrift is dus door of in naam van genoemden Karaëng-Lempangang geschreven. Wel staat bij 26 December 1722: „Ik, Makkaraëng Zainoe-d-dien,

word geboren," en bij 7 December 1709 slechts „Cafijoe-d-dien I-Mappaingá wordt geboren;" maar in het handschrift is duidelijk te zien, dat op de eerste plaats Na in Koe, en op de laatste plaats Koe in Na veranderd is; zoodat er eerst gestaan heeft: „Ik, Cafijoe-d-dien I-Mappaingá, word geboren," en (zonder ik) „I-Makkaraëng Zainoe-d-dien wordt geboren." Ook komt Makkaraëng op geen andere plaats in den eersten persoon voor.

Na 1731 worden de titels: mijn moeder, grootmoeder, enz. niet meer in het dagboek gevonden, en wordt er in het algemeen slechts éénmaal, en wel bij 16 Junij 1751, in den eersten persoon gesproken, niettegenstaande Cafijoe-d-dien er nog dikwijls onder de namen van Karaëng-Lempangang, de koning van Tello en de oude koning in voorkomt. Ook is het handschrift na 1731 door een andere hand vervolgd; zoodat het laatste gedeelte door een ander bijgehouden is.

In het dagboek staat, op weinige uitzonderingen na, bij ieder feit zoowel de datum volgens de Christelijke als die volgens de Mohammedaansche tijdrekening en de dag der week vermeld. Om nu ieder in de gelegenheid te stellen zelf over de nauwkeurigheid der opgegeven datums en dagen der week te oordeelen, heb ik bij elken datum der Christelijke tijdrekening berekend, op welken dag der week die datum volgens Wüstenfeld's Vergleichungs-Tabellen der Muhammedanischen und Christlichen Zeitrechnung gevallen is, en met welken datum der Mohammedaansche tijdrekening hij volgens dat werkje overeengekomen is, en zoo er daaromtrent verschil bestond tusschen Wüstenfeld en dit dagboek, dat verschil met de letter W in de vertaling er bij aangeteekend. Wanneer echter de opgegeven dag der week ook volgens Wüstenfeld nauwkeurig is, en er slechts een verschil van één of twee dagen bestaat ten aanzien van den datum der Mohammedaansche tijdrekening, is dit nog niet altijd aan onnauwkeurigheid toe te schrijven, daar in de tabellen van Wüstenfeld de Arabische tijdrekening met een cyclus van 30 jaar gevolgd is; terwijl op Celebes de achtjarige cyclus in gebruik is.

De teekens Zond./Maand., Maand./Dingsd. enz. staan in de plaats van: nacht van Zondag op Maandag (of bangi sanneeng, zooals de Makassar zegt), nacht van Maandag op Dingsdag (bangi salasa), enz.

Voor de eenvoudigheid heb ik, zoowel in de transcriptie als bij het schrijven der namen van personen en plaatsen in de vertaling, van de teekens, die Dr. B. F. Matthes in zijn werken over de Makassaarsche en Boegineesche talen aangenomen heeft, alleen gebruikt het teeken ', dat aantoon, dat de klinker, waarboven het geplaatst is, scherp moet worden uitgesproken, en het teeken ^, dat aanwijst, op welke lettergreep de klemtoon valt. Zelfs heb ik het laatstgemelde teeken alleen dáár gebruikt, waar de klemtoon op een andere lettergreep dan de voorlaatste valt.

Het dagboek is geschreven in de Makassaarsche taal, maar met Arabische letters, waarbij de Arabische leestekens zóó zijn toegepast, dat in open lettergrepen o van oe, ó van oé, i van e, en í van é onderscheiden is, hetgeen vooral veel waard is, omdat men er de juiste spelling der eigennamen beter door leert kennen, dan wanneer het met Makassaarsche letters geschreven was, of de Arabische leestekens op de gewone wijze waren toegepast.

Een menigte woorden, die thans op é en ó uitgaan, vindt men in dit dagboek met í en oé geschreven; bijv. de plaatsnamen Mandallé, Leèngkesé, Bonto-manompó, Langeló, Lekó-bódong, Popó, enz., die men er Mandallí, Leèngkesí, Bonto-manompóe, Langelóe, Lekóe-bódong, Popóe enz., geschreven vindt. Neemt men echter in aanmerking, dat ook in de notitie of memorie, die Speelman in 1669 bij zijn vertrek van Makassar tot onderrigt van zijn tijdelijken vervanger, den onderkoopman Jan van Oppijnen, aldaar achter liet, een zoon van Karaëng-Karoenroeng, die aan de eerste van de genoemde plaatsen zijn titel ontleende, telkens Crain Mandely genoemd wordt, dan moet men aannemen, dat dit geen schrijffouten zijn, maar dat de taal zich werkelijk in dit opzigt gewijzigd heeft.

Daar de vertaling zonder bijvoeging van aantekeningen betreffende personen en feiten voor hem, die niet reeds goed bekend is met de geschiedenis van Celebes, weinig nut zou hebben, heb ik er die zooveel mogelijk bijgevoegd, en wel korte aantekeningen tusschen den tekst in, en langere bij wijze van noten.

's GRAVENHAGE,
15 November 1877.

A. LIGTVOET.